

الله الرحمن الرحيم

راهنمای برنامه درسی

حوزه تربیت و یادگیری

آداب و مهارت‌های زندگی و

بنیان خانواده

▶ وزارت آموزش و پرورش

▶ سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

▶ دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های

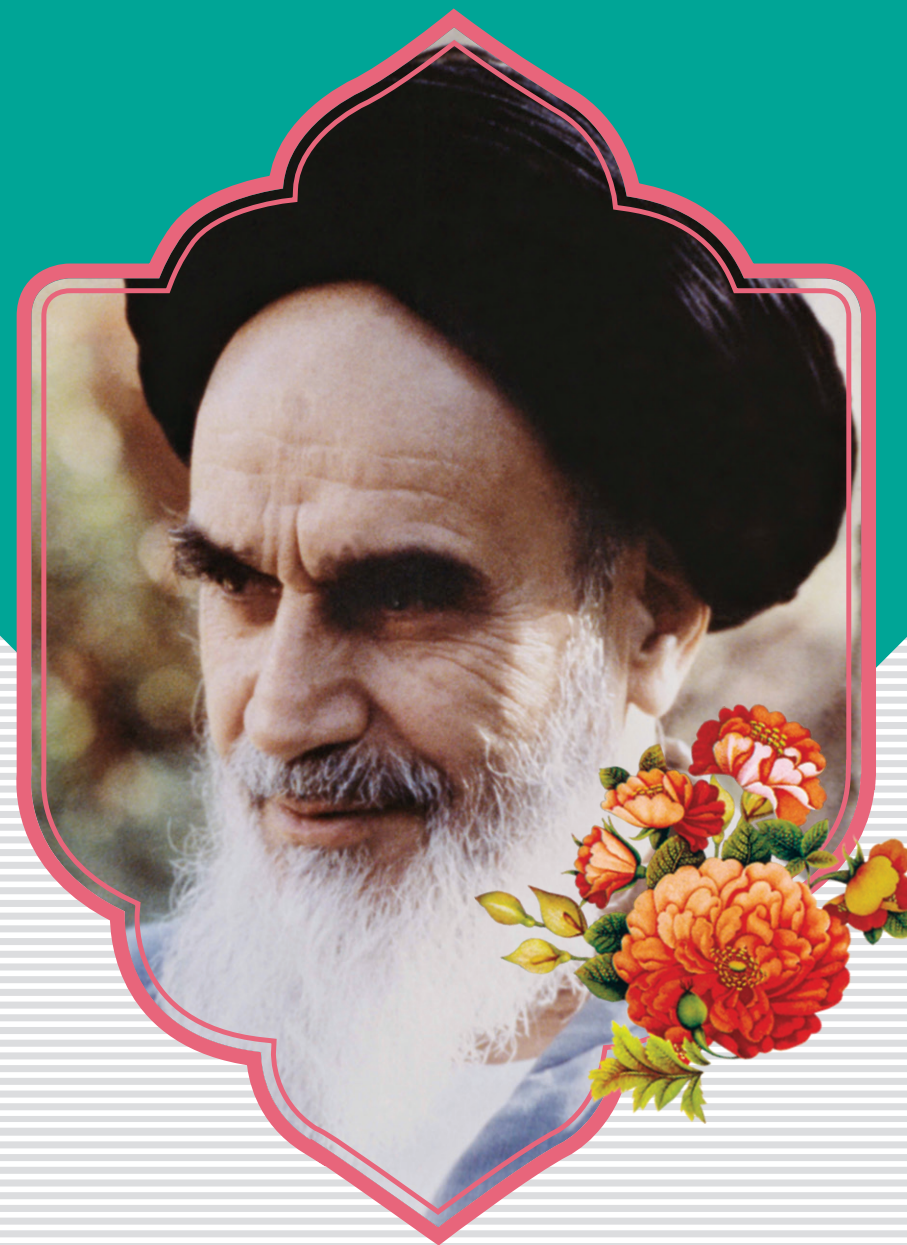
درسی ابتدایی و متوسطه نظری

▶ دی‌ماه ۱۴۰۳

▶ (غیرقابل استناد)

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

«سند تحول یک ریل‌گذاری است؛ سند تحول می‌تواند آموزش و پرورش را به سرمنزل مورد نظر برساند ...
ابلاغ قدم اول است، باید کاری کنیم که این سند محقق شود ... برای تحوّل آموزش و پرورش روحیه انقلابی
لازم است. روحیه انقلابی یعنی ترس نداشته باشید، ملاحظه کاری نداشته باشید، محافظه کاری نداشته باشید،
وقتی تشخیص دادید عمل کنید، اقدام کنید، پیش بروید، به توقف راضی نشوید، کارها را تزئینی انجام ندهید.»

بیانات مقام معظم رهبری علیه السلام در دیدار با جمعی از فرهنگیان

مقدمه

تهیه و تدوین راهنماهای برنامه‌های درسی حوزه‌های تربیت و یادگیری یکی از گام‌های ضروری در جهت تحقق مطالبات اسناد فرادستی در زمینهٔ برنامه‌ریزی درسی است که باید همانند بند ۴ سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و راهکار ۱-۱ سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تحقق یابد. کلیات و چارچوب حوزه‌های یازده‌گانهٔ تربیت و یادگیری^۱ در فصل هشت برنامهٔ درسی ملّی ارائه شده است، اما تهیه و تدوین راهنمای برنامهٔ درسی این حوزه‌ها، به عنوان بخشی از فرایند تولید برنامه‌های درسی، در ضمن بندهای ۱۱-۴، ۱۱-۵ و ۱۱-۶ از فصل ۱۱ همان سند، به عهده سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی نهاده شده است.^۲

در سال ۱۴۰۱، پس از تهیه و تدوین «طرحوارهٔ اجرایی سازی برنامهٔ درسی ملی در سطح مدرسه» (به مثابهٔ طرح کلان و نقشهٔ راه تولید و تمهید مقدمات لازم برای اجرای برنامهٔ درسی در سطح مدرسه) و تأیید آن در شورای عالی آموزش و پرورش، راهنماهای برنامهٔ درسی حوزه‌های تربیت و یادگیری به عنوان یکی از گام‌های این نقشهٔ راه در نظر گرفته شده‌اند که به مثابهٔ منبع محتوای تخصصی موضوعی، یکی از مهم‌ترین منابع مورد استفاده در تهیه «راهنمای تفصیلی عنوان درسی» و همچنین، «جدول عناوین دروس» هستند.^۳

آن‌چه پیش رو دارید، راهنمای برنامهٔ درسی حوزهٔ تربیت و یادگیری آداب و مهارت‌های زندگی و بنیان خانواده است که با استفاده از تجزیه و تحلیل اهداف، سیاست‌ها و اسناد کلان و فرادستی آموزش و پرورش، بررسی مطالعات و پژوهش‌های متنوع (شامل: مطالعات وضعیت‌سنجی، نیازسنجی، تطبیقی مقایسه‌ای و ارزشیابی برنامه‌ها و کتاب‌های درسی پیشین) و تشکیل شوراهای کارگروه‌های کارشناسی، با حضور صاحب‌نظران و متخصصان موضوعی، متخصصان آموزشی تربیتی عمومی و تخصصی و معلمان و دبیران با تجربه، تهیه و تدوین شده و مورد اعتبارسنجی خبرگان و کارشناسان نیز قرار گرفته است.

۱- این حوزه‌ها عبارتند از: «قرآن و عربی»، «حکمت و معارف اسلامی»، «زبان و ادبیات فارسی»، «فرهنگ و هنر»، «سلامت و تربیت بدنی»، «کار و فناوری»، «علوم انسانی و مطالعات اجتماعی»، «ریاضیات»، «علوم تجربی»، «زبان‌های خارجی»، «آداب و مهارت‌های زندگی و بنیان خانواده».

۲- ۱۱: فرایند تولید و اجرای برنامه‌های درسی و تربیتی:

۱۱-۴: تهیه راهنمای برنامه درسی حوزه‌های تربیت و یادگیری (تعیین اهداف، استانداردهای محتوا، نتایج یادگیری و ...)

۱۱-۵: اعتباربخشی راهنمای برنامهٔ درسی حوزه‌های تربیت و یادگیری

۱۱-۶: بررسی و تأیید راهنمای برنامهٔ درسی حوزه‌های تربیت و یادگیری در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی»

۳- برای اطلاع بیشتر درباره جایگاه راهنمای برنامه درسی حوزه‌های تربیت و یادگیری در فرایند برنامه‌ریزی درسی و تولید بسته‌های تربیت و یادگیری، به سند سازمانی «طرح‌واره تکمیل فرایند برنامه‌ریزی درسی و تولید مواد و منابع آموزشی – تربیتی سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی (برنامه درسی ملی تا سطح مدرسه)» مراجعه نمایید.

فطرت‌گرایی توحیدی به عنوان رویکرد و جهت‌گیری کلی برنامه‌های درسی

بر اساس آن‌چه در سند برنامهٔ درسی ملی و دیگر اسناد فرادستی (به‌ویژه مبانی نظری تحول بنیادین آموزش و پرورش) آمده، رویکرد برنامه‌های درسی و تربیتی «فطرت‌گرایی توحیدی» است.^۱ در تبیین این رویکرد و چگونگی اثرگذاری آن بر برنامه‌های درسی تربیتی می‌توان گفت که مفطور بودن انسان‌ها بر فطرت الهی یکی از مهم‌ترین آموزه‌های انسان‌شناختی اسلام است. بر پایه این آموزه، هر فرد از بدو خلقت خویش، از سرمایه‌های بینشی ادراکی (شامل تعقل و ابزارهای ادراکی در خدمت آن، همچنین برخی شناخت‌های وجدانی و ضروری) و گرایشی انگیزشی (همانند گرایش و میل به کمال، حقیقت و راستی، زیبایی و ...) برخوردار است و این مهم‌ترین دستمایهٔ حرکت، رشد و هدایت او در مسیر صلاح و رستگاری است. بر این اساس، نظام تربیتی در کلیت خود، برنامه‌های درسی تربیتی به صورت خاص، باید طوری طراحی شوند که با در نظر گرفتن این سرمایه، به شکوفا شدن هر چه بیشتر آن مدد رسانند. اتخاذ فطرت‌گرایی توحیدی به مثابهٔ رویکرد و جهت‌گیری کلّی حاکم بر برنامه‌های درسی تربیتی در جمهوری اسلامی ایران، دستِ کم دربردارندهٔ دو دلالت است:

دلالت اول: کودکان ظرف‌هایی توخالی یا خمیره‌هایی بدون شکل و تعین و منفعل نیستند که صرفاً پذیرای اموری باشند که به آنها داده می‌شود، بلکه آنها بر حسب خلقت خود، از داشته‌هایی برخوردارند که با اتکا به آنها با جهان پیرامون خود روبه‌رو می‌شوند و به تدریج، خود و حقایق و واقعیت‌های عالم را می‌یابند. در برنامه‌ریزی تربیتی برای چنین موجودی، القای از بیرون به مثابهٔ یک رویکرد، انتخابی نامناسب است، زیرا این امر با ساختار وجودی او سازگاری ندارد و در نتیجه اثرگذاری مورد نظر را نیز نخواهد داشت. در عوض، برنامه‌ریزی‌ها باید به گونه‌ای باشد که کودکان بتوانند از درون خویش (= با اتکا به داشته‌های فطری خود) با عالم مواجه شوند و حقایق آن را به تدریج دریابند تا بتوانند ساختار ادراکات، تمایلات، صفات و ویژگی‌های شخصیتی هویتی خود را متناسب با این داشته‌ها و حقایق یافته شده و با اتکا بر آنها شکل دهند.^۲ این تبیین، در تعیین رویکرد

۱- برنامه درسی ملی، فصل ۴ (رویکرد و جهت‌گیری کلی)، ص ۱۱.

۲- این نگاه به رغم برخی شباهت‌ها با رویکرد سازنده‌گرایی (Constructivism)، نباید به آن معنا تحویل شود، زیرا در برخی مبانی و ابعاد با آن رویکرد تفاوت دارد. یک تفاوت آن است که در اینجا، کودک از داشته‌هایی اولیه برخوردار است که از همان ابتدا، سمت و سوی خاصی به فعال بودن او می‌دهند. دیگر تفاوت بنیادی آن است که رویکرد سازنده‌گرا مبتنی بر مبانی معرفت‌شناختی مشخصی است که اساساً دانش را ساختنی می‌داند، حال آن‌که در مبنای معرفت‌شناختی فطرت‌گرایی توحیدی، دانش اساساً یافتنی است و عمیق شدن درک شخص از این امر یافتنی، در گروی نقش‌آفرینی فعال و همه‌جانبه او در فرایند ادراک (که نوعی سیر برای نیل و رسیدن است) می‌باشد. پس می‌توان گفت هرچند یادگیرنده، دریافت‌کننده منفعل دانش نیست، ولی سازنده آن هم نیست، بلکه یک یابنده فعال است. همچنین، یادآوری این نکته نیز ضروری است که اتخاذ این رویکرد، با این مطلب منافات ندارد که آموزش بعضی موضوعات، خصوصاً در برخی دوره‌های سنی خاص، به صورت مستقیم و القایی یا تلقینی باشند.

رویکرد و منطق

برنامه‌های درسی در یادگیری و تدریس و چگونگی سازماندهی محتوا اثرگذار خواهد بود و این اثرگذاری، در «رویکردها و راهبردهای تربیت و یادگیری» و نیز «رویکرد سازماندهی عنوان درسی» از راهنمای تفصیلی عناوین درسی، بازتاب می‌یابد. به علاوه، این تلقی از انسان و چگونگی رشد وی در تعامل با جهان بیرون از خود، بخش مهمی از ایده بنیادین «هویت دوره‌های تحصیلی» و چگونگی تطوّر آن از دوره اول ابتدایی تا دوره دوم متوسطه را شکل داده است.

دلالت دوم: مراقبت از داشته‌های فطری و رشد و پرورش صحیح و شایسته از اهداف برنامه درسی است. این مراقبت و پرورش، در گروی جلوگیری از به انحراف رفتن داشته‌ها و یا پوشانده شدن آنها توسط تمایلات ناشایست و ادراکات نادرست است. معمولاً گرایش‌ها و یا بینش‌های فطری هنگامی دستخوش تحریف و انحراف می‌شوند که انسان‌ها در تشخیص مصادیق صحیح و اصیل آنها به بیراهه روند. زنده نگه داشتن این داشته‌ها و تقویت آنها در دانش‌آموزان نیازمند درک برخی مفاهیم، مهارت‌ها و به‌ویژه نگرش‌های حوزه‌های تربیت و یادگیری است؛ به علاوه بخش قابل توجهی از «چارچوب شایستگی‌های پایه و عمومی» به هدف مراقبت و تقویت این سرمایه‌های فطری و یا مبتنی بر دارایی‌ها و نگرش‌های فطری دانش‌آموزان تدوین شده که از مهم‌ترین آنها می‌توان به خرده شایستگی‌هایی چون هویت دینی-معنوی، حقیقت‌جویی، جستجوگری و اکتشاف، تمرکز و بینش، تحلیل، استدلال و سنجش‌گری، اخلاق و آداب ارتباطی، تعهد و مسئولیت‌پذیری فردی و اجتماعی، خودآگاهی و خودباوری و خویش‌شن‌بانی و خویش‌شن‌داری اشاره کرد.

بر این اساس، در نظر گرفتن فطرت‌گرایی توحیدی به عنوان رویکرد و جهت‌گیری کلان حاکم بر برنامه‌های درسی به این معنا نیست که این جهت‌گیری تنها در راهنمای برنامه درسی حوزه‌های یادگیری بازتاب می‌یابد، بلکه دیگر مراحل و ابعاد برنامه‌های درسی تربیتی همچون هویت دوره‌های تحصیلی و یا چگونگی ساماندهی محتوای این رویکرد متأثر خواهند شد.

باری، جاری شدن فطرت‌گرایی توحیدی در برنامه‌های درسی، امری ذو مراتب است؛ یعنی به هر میزان که معانی و دلالت‌های پیش‌گفته در برنامه‌های درسی، فرصت‌ها و موقعیت‌های تربیتی یادگیری و مواد و منابع آموزشی و تربیتی جریان یابد، زمینه‌سازی مناسب‌تری برای «شکوفایی فطرت الهی دانش‌آموزان از طریق درک و اصلاح مداوم موقعیت آنان به منظور دستیابی به مراتبی از حیات طیبه»^۱ صورت گرفته است.

«سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی»

۱- برنامه درسی ملی، فصل ۴ (رویکرد و جهت‌گیری کلی)، ص ۱۱.

رویکرد

برنامه درسی آداب و مهارت‌های زندگی و بنیان خانواده، مبتنی بر برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، یعنی فطرت‌گرایی توحیدی است. بر این اساس، رویکرد محوری آن عبارت است از: بسترسازی برای پیاده کردن سبک زندگی اسلامی – ایرانی و آداب و مهارت‌های زندگی و زندگی روزمره متربیان بر اساس فطرت توحیدی آنان. حرکت مبتنی بر حیات طیبه از طریق عمل به آداب اسلامی و کسب مهارت‌های زیست آگاهانه و مسئولانه در ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی در راستای سبک زندگی اسلامی – ایرانی تحقق می‌یابد. مقتضای رویکرد «فطرت‌گرایی توحیدی» نیز اولاً زمینه‌سازی و ثانیاً رفع موانع شکوفایی فطرت الهی دانش‌آموزان است، از طریق التزام به آداب زندگی، آن هم به منظور دستیابی به مراتبی از حیات طیبه در تمام ساحت‌های تربیت و یادگیری.

در هر جامعه‌ای، سبک زندگی، مجموعه درهم تنیده‌ای از الگوهای رفتاری فردی و اجتماعی، برآمده از نظام معنایی و ارزش‌های حاکم بر آن فرد و جامعه است. به تعبیر رهبر معظم انقلاب هدف ملت ایران و انقلاب اسلامی، ایجاد یک تمدن نوین اسلامی است که بخش حقیقی و نرم‌افزاری آن سبک زندگی جاری در متن زندگی خواهد بود.^۱ در اینجا منظور از سبک زندگی اسلامی مجموعه‌ای از الگوهای رفتاری نسبتاً پایدار جهت نیل به هدف است که از بینش‌های دینی و ارزش‌های الهی متأثر است. بدیهی است جهان بینی الهی سبک خاصی از زندگی را شکل می‌دهد که با سبک زندگی مبتنی بر جهان‌بینی مادی و ارزش‌های لذت‌گرایانه متفاوت خواهد بود. انسانی که تقرب به خدا را هدف نهایی زندگی خود می‌داند؛ همه شئون زندگی خود را؛ اعم از گفتار، کردار، عبادت، کسب و کار، تحصیل، تفریح، معاشرت، بهداشت، خوراک، معماری، هنر، سخن گفتن، تولید، مصرف، آراستگی ظاهری و امثال آن در این راستا قرار می‌دهد.

افراد برای حفظ باورها و عمل به ارزش‌های دینی اخلاقی خود به الگوها، آداب، دانش‌ها و مهارت‌هایی نیاز دارند که بتواند به آنها در برقراری ارتباط سازنده در روابط چهارگانه انسان (با خدا، با خود، با خلق و با خلقت) کمک بکند. از این میان، آداب عبارت است از: هیئت‌ها و قالب‌های زیبا و پسندیده اعمال و رفتارها که هر عمل مشروع یا مطلوبی از آن الگو می‌گیرد. به عبارت دیگر: آداب عبارت است از ظرافت عمل‌ها و رفتارهای بیرونی

انسان که البته بنا به موقعیت‌ها و اقتضائات تغییراتی می‌کند و حجم بالایی از آموزه‌های دینی ناظر به آنهاست.^۱ با این تعبیر، التزام به رفتارها و آداب زندگی بخشی از مقوله سبک زندگی در معنای وسیع آن است، این جاست که آموزش مهارت‌های زندگی به عنوان یکی از بسترهای تحقق سبک زندگی باید مورد توجه قرار گیرد. در این سند، آداب و مهارت‌های زندگی عبارت است از: مجموعه‌ای از دانش‌ها، الگوهای رفتاری و توانایی‌های (ذاتی و اکتسابی) آگاهانه که هر فرد برای رشد استعدادهای فطری خود در ابعاد مختلف و ایفای نقش صحیح در زندگی بدان نیازمند است.

از سوی دیگر با توجه به اینکه پایه‌های رشد فرد در سال‌های اولیه کودکی او پی‌ریزی می‌شود، اولین و مهم‌ترین محیطی که هویت و آداب و مهارت‌های زندگی را به صورت منظم در افراد نهادینه می‌کند خانواده است و سپس وزارت آموزش و پرورش که باید به آماده‌سازی فرزندان ما برای زیست بهتر در محیط خانوادگی کمک کند. از این جهت، یکی از وظایف حوزه تربیت و یادگیری «آداب و مهارت‌های زندگی و بنیان خانواده» بسترسازی برای ملتزم نمودن افراد به رعایت آداب زندگی صحیح و کسب مهارت‌های لازم با رویکردی خانواده محور است.

اکنون می‌گوییم تحقق این امر در حوزه اقتضا می‌کند که تربیت و آموزش در چارچوب نگاه فراحوزه‌ای زیر صورت پذیرد:

– نگاه فراحوزه‌ای به آداب و مهارت‌های زندگی به ما می‌گوید با توجه به یکپارچگی هویت انسان از یک سو و به هم پیوستگی ابعاد و مؤلفه‌های سبک زندگی و تأثیرپذیری آن از تمامی حوزه‌های تربیت و یادگیری از سوی دیگر، تربیت شایسته در این حوزه تنها در صورت همکاری جدی و فعال سایر حوزه‌ها تحقق خواهد یافت. – به جایگاه اصیل و ویژه خانواده در تحقق سبک زندگی، یعنی نخستین محیط تربیت، توجه جدی مبذول داریم و بدانیم که حفظ و تداوم باورها و گرایش‌های فطری کودکان، و یا برعکس، انحراف و در حجاب بردن آنها، به میزان زیادی وابسته به عملکرد خانواده است.^۲

۱- برای تبیین این مطلب، ر.ک: تفسیر المیزان، محمدحسین طباطبایی، ج ۶، ص ۲۵۶

۲- در حدیث مشهوری از پیامبر اسلام (ص) نقل شده است که كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، ثُمَّ ابَوَاءُ يَعْنِي هَرُ فِرْزَنْدِي بِرُ فِطْرَتِ اَلْهِی مِتُولَدُ می‌شود و این پدر و مادر او هستند که باعث انحراف او از این فطرت می‌شوند. ر.ک: عُدَّة الدَّاعِي (ابن فهد حلی)، ص ۳۳۲، وافی (فیض کاشانی)، ج ۲۳، ص ۱۲۸۱

قلمرو حوزه

با توجه به آنچه گفتیم و با نظر به بیانیه این حوزه در سند «برنامه درسی ملی» آمده است، می‌توان آداب و مهارت‌های زندگی را برای توانمند شدن دانش‌آموزان شامل پنج زیرشاخه زیر دانست:

- ۱- آداب و مهارت‌های زندگی فردی؛ همچون خودآگاهی، خودباوری، عزت نفس، هویت‌یابی، مدیریت رفتارهای هیجانی و عاطفی، مهارت‌های تصمیم‌گیری و حل مسئله، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری، آداب تدبیر معیشت و مهارت‌های زیست اقتصادی، مدیریت اوقات فراغت، مدیریت زمان، مهارت‌های تحصیلی و مطالعه و ...؛
- ۲- آداب و مهارت‌های زندگی خانوادگی؛ مانند تقویت و بهبود روابط با اعضای خانواده، آمادگی برای تشکیل خانواده و ایفای وظایف والدینی و پذیرش نقش‌های خود در خانواده و تعهد نسبت به حریم آن؛
- ۳- آداب و مهارت‌های زندگی اجتماعی و التزام به اخلاق و آداب ارتباط؛ از قبیل مسئولیت‌پذیری فردی و اجتماعی، آداب و مهارت‌های برقراری و حفظ معاشرت صحیح و ارتباط مؤثر با دیگران، حل تعارض و اختلاف، تعاون و مهارت کار با دیگران؛

۴- آداب و مهارت‌های زندگی رسانه‌ای؛ همانند رعایت رژیم مصرف رسانه‌ای، آگاهی از شیوه‌های تأثیرگذاری انواع رسانه، حفظ و ارتقای حقوق و امنیت خود و دیگران، مهارت‌های مواجهه سازنده و عاقلانه با رسانه‌ها، آداب و مهارت‌های استفاده صحیح از فضای مجازی و ...؛

۵- آداب و مهارت‌های مواجهه با خطرات و آسیب‌های محیطی؛ همانند مراقبت از محیط زیست و مواجهه عاقلانه با مخاطرات محیطی، مدیریت بحران و خطر، مهارت‌های پدافند غیرعامل، آمادگی دفاع در مقابل خطرات و دشمن و

قابل ذکر است که بخش قابل توجهی از ابعاد این حوزه با شایستگی‌های سند «چارچوب شایستگی‌های پایه و عمومی» اشتراک دارد، به طوری که:

- شاخه اول با برخی خرده‌شایستگی‌ها و توصیف‌گرهای هر چهار شایستگی به‌ویژه شایستگی «خویش‌سازی» ارتباط دارد؛
- شاخه دوم به خرده‌شایستگی «هویت خانوادگی جنسیتی» در ذیل شایستگی «هویت اسلامی - ایرانی» می‌پردازد؛

■ شاخه سوم با شایستگی «ارتباط مسئولانه و مؤثر» و خرده‌شایستگی‌های ذیل آن متناسب است؛

- شاخه چهارم به خرده‌شایستگی «سواد ارتباط رسانه‌ای» در ذیل شایستگی «ارتباط مسئولانه و مؤثر» می‌پردازد؛
- شاخه پنجم به برخی ابعاد خرده‌شایستگی‌های «هویت قومی - ملی - انقلابی» و «تعهد و مسئولیت‌پذیری فردی و اجتماعی» می‌پردازد.

بر این اساس، به منظور جدا کردن قلمرو محتوایی این حوزه با چارچوب شایستگی‌های پایه و عمومی، پرهیز از تکرار، در این راهنما از پرداختن تفصیلی به آن بخش از شایستگی‌ها و مهارت‌ها و ... که در «چارچوب شایستگی‌های پایه و عمومی» آمده است خودداری می‌کنیم و همان چارچوب را به عنوان مرجع یکپارچه، فراحوزه‌ای و تفصیلی این دسته از شایستگی‌ها و مهارت‌ها و آداب در نظر خواهیم گرفت. در برابر، قلمرو این حوزه شامل آن دسته از شایستگی‌ها و آداب پنج شاخه فوق خواهد بود که در چارچوب شایستگی‌ها به آنها پرداخته نشده یا کمتر پرداخته شده است، ولی بر اساس اسناد بالادستی و دیگر ضرورت‌های آموزشی و پرورشی، پرداختن به آنها در برنامه درسی مورد نیاز است. از این رو، این حوزه به صورت ویژه متمرکز بر چهار دسته مهارت‌ها و آداب زیر خواهد بود:

- آداب و مهارت‌های فردی مورد نیاز دانش‌آموز که در «چارچوب شایستگی‌های پایه و عمومی» تاکنون کمتر مورد توجه بوده است؛
- آداب و مهارت‌های مربوط به زندگی و هویت خانوادگی و جنسیتی؛
- آداب و مهارت‌های زندگی رسانه‌ای فضای مجازی؛
- آداب و مهارت‌های مواجهه با مخاطرات و تهدیدها، پدافند غیرعامل و آمادگی دفاعی.

در جامعه امروز افراد برای حفظ باورهای خود و عمل به ارزش‌های دینی - اخلاقی خود نیازمند الگوها، دانش‌ها و مهارت‌هایی هستند که به آنها در برقراری ارتباط سازنده در چهار عرصه ارتباط با خود، با خدا، با خلق و با خلقت کمک کند. می‌دانیم که انسان‌ها آن‌گونه زندگی می‌کنند که می‌اندیشند، و باورها، گرایش‌ها و افکار آنها در سبک و نحوه زندگی ایشان تأثیر دارد. بنابراین آموزش‌های این حوزه می‌تواند به یکپارچه شدن یادگیری دانش‌آموزان و سامان دادن ارتباط‌های انسانی آنها و تعمیم آن به موقعیت‌های جدید کمک کند.

۱. به دلیل اهمیت آن و به عنوان مکملی برای آنچه در «چارچوب شایستگی‌های پایه و عمومی» آمده است.

اهداف

همان‌طور که گفته شد، با توجه به اشتراک و هم‌راستایی بخش قابل توجهی از قلمرو این حوزه با شایستگی‌های سند چارچوب شایستگی‌های پایه و عمومی، این حوزه نسبت به شایستگی‌های پایه، نقشی تقویتی و تکمیلی دارد. در چند دهه گذشته در کشورهای مختلف دنیا برنامه آموزش مهارت‌های زندگی، به عنوان یک طرح جامع پیشگیری اولیه، برای ارتقای سطح بهداشت روانی کودکان و نوجوانان به اجرا در آمده و آزمون شده است. می‌توان گفت مهارت‌های زندگی، علاوه بر اینکه راهکاری برای ارتقای سلامت روان است، ابزاری برای پیشگیری از آسیب‌های روانی و اجتماعی مبتلا به جامعه، مانند اعتیاد، خشونت‌های خانگی و اجتماعی، آزار کودکان و ... نیز هست. از سوی دیگر و با نگاهی بومی یا محلی، آداب زندگی در تمام ابعاد فردی، خانوادگی و اجتماعی، از اهداف و جهان‌بینی فرد نشئت گرفته‌اند و آداب در خصوصیاتش تابع «مطلوب‌نهایی در زندگی» است؛ بنابراین، چون از نظر دین اسلام هیچ غایتی برای حیات، جز «عبودیت و بندگی» و «تحقق توحید» در مرحله اعتقاد و عمل نیست؛ لذا به وسیله اعمال و آداب زندگی است که توحید پروردگار در ظاهر و باطنش به وجود انسان تسری می‌یابد و عبودیت او از اقوال و افعال و سایر جهات وجودیش ظاهر می‌گردد.^۱

آموزش آداب و مهارت‌های زندگی را می‌توان به عنوان فرصتی برای به کارگیری آموخته‌ها در موقعیت‌های واقعی زندگی و متناسب با تفاوت‌های فردی و شرایط و مقتضیات محلی در نظر گرفت و متربیان را برای ورود آگاهانه و مسئولانه به زندگی خانوادگی و اجتماعی آماده کرد.

با توجه به آن‌چه گذشت، مهم‌ترین کارکردهای این حوزه عبارتند از:

- ۱- تسری دادن مراتبی از سبک زندگی اسلامی-ایرانی به متن زندگی روزمره دانش‌آموزان؛
- ۲- تعمیق بینش صحیح دانش‌آموزان نسبت به زندگی مؤمنانه و موحدانه متناسب با اقتضائات فرهنگی-روحی دانش‌آموز به واسطه عمل کردن به آداب زیست مؤمنانه در زندگی خود؛
- ۳- پیشگیری از ابتلای دانش‌آموزان به آسیب‌های اخلاقی، روانی، فرهنگی و اجتماعی در جامعه ایران اسلامی.

۱. ر.ک: المیزان، ج ۶

اهداف

اهداف این حوزه دست یافتن به مجموعه‌ای نظام‌مند از صفات، توانمندی‌ها و مهارت‌های فردی و اجتماعی است؛ لذا انتظار می‌رود دانش‌آموز پس از اجرای برنامه درسی این حوزه به اهداف آن نائل شود و بدان‌ها متخلق گردد. اهداف مذکور بر اساس الف: اهداف دوره‌های تحصیلی ؛ ب: شایستگی‌های پایه در سند برنامه درسی ملی، یعنی (تعقل، ایمان، اخلاق، علم و عمل)؛ ج: اهداف خاص حوزه یادگیری؛ د: اهداف مرتبط با سایر حوزه‌ها و هـ: سند «چارچوب شایستگی‌های پایه و عمومی» تنظیم شده است.

اهداف کلی حوزه

- دستیابی به خودآگاهی و توانایی مدیریت عقلانی فعالیت‌ها، عواطف، نیازها و استعدادهای خود، بر اساس سبک زندگی اسلامی-ایرانی و در مسیر شکوفایی ظرفیت‌های فطرت توحیدی خود؛
- شناخت و پذیرش هویت و نقش‌های خانوادگی و جنسیتی خود و اجتناب از ناهنجاری‌های جنسی در جهت حفظ، تشکیل و تحکیم بنیان خانواده مبتنی بر سبک زندگی اسلامی-ایرانی؛
- کسب، تقویت و توسعهٔ آگاهی‌ها و مهارت‌های امدادی و دفاعی پایه، به منظور مواجههٔ عاقلانه با دشمنان خود و کشور و نیز با مخاطرات طبیعی و غیرطبیعی؛
- کسب، تقویت و توسعهٔ سواد اطلاعاتی-رسانه‌ای به جهت «انتخاب آگاهانه» و «استفاده مسئولانه» از انواع رسانه‌ها، در جهت ارتقای رشد همه‌جانبهٔ خود و جامعه.

ردیف	اهداف کلی	دوره اول ابتدایی	دوره دوم ابتدایی	دوره اول متوسطه	دوره دوم متوسطه
۱	دستیابی به خودآگاهی و توانایی مدیریت عقلانی فعالیت‌ها، عواطف، نیازها و استعدادهای خود بر اساس سبک زندگی اسلامی-ایرانی و در مسیر شکوفایی ظرفیت‌های فطرت توحیدی خود	ضمن شناخت مهم‌ترین نیازها و استعدادهای خود، توانایی مراقبت از خود، انجام امور شخصی و ابراز مناسب احساسات خود را دارد.	با شناخت علایق، توانایی‌ها و محدودیت‌های خود و اهمیت دادن به انضباط در رفتار، با کمک دیگران، برنامه روزانه شخصی و تحصیلی‌اش را تنظیم کرده و مهارت مقابله با برخی رفتارهای پرخطر و حفظ سلامت فردی را به دست می‌آورد.	با تقویت خودآگاهی خویش، نسبت به افکار، نیازها و گرایش‌های خود و درک معنای حقیقی زندگی، به فرایند هویت‌یابی شخصی خود نائل شده و از توانایی مدیریت توانمندی‌های خود برای مواجهه مسئولانه با چالش‌ها، خطرات و رفتارهای آسیب‌زای دوره نوجوانی برخوردار می‌شود.	با کسب دانش و توانمندی‌های خود را هری و توسعه فردی، خودآگاهی و کشف نقاط قوت و ضعف خود، آداب و مهارت‌هایی را بر اساس سبک زندگی اسلامی-ایرانی، در مواجهه با مسائل و موقعیت‌های زندگی شخصی خود به کار می‌گیرد و با تصمیم‌گیری عاقلانه و استقامت در برابر مشکلات، برای ارتقای نقاط قوت و مدیریت نقاط ضعف خود عمل می‌کند.
۲	شناخت و پذیرش هویت و نقش‌های خانوادگی و جنسیتی خود و اجتناب از ناهنجاری‌های جنسی در جهت حفظ، تشکیل و تحکیم بنیان خانواده مبتنی بر سبک زندگی اسلامی-ایرانی	ضمن آشنایی با اهمیت خانوادگی و کارکرد عاطفی-حمایتی آن، نقش‌های خانوادگی، خصوصاً نقش فرزندی خود را به خوبی می‌شناسد و نسبت به ایفای مناسب این نقش اهتمام دارد.	با شناخت مهم‌ترین حقوق و تکالیف اعضای خانواده نسبت به یکدیگر و پذیرش نقش خود به عنوان «برادر/خواهر»، تکالیف مرتبط با نقش‌های خود در خانواده (به ویژه تکالیف حمایتی و مراقبتی) را لمس و پلایت‌پذیری و علاقه به انجام می‌رساند.	ضمن رعایت آداب و حفظ مرزهای ارتباطی با جنس مخالف و پذیرش آگاهانه هویت جنسی و جنسیتی خود، مهم‌ترین کارکردهای خانواده را می‌شناسد و برای تحقق این کارکردها در خانواده خود به صورت فعال، همدلانه و مسئولانه مشارکت می‌کند.	با شناخت آداب روابط بین دو جنس قبل و بعد از ازدواج و شناخت وظایف متقابل زوجین و عوامل اثرگذار در تحکیم یا تزلزل خانواده، آمادگی‌ها و مهارت‌های لازم برای تشکیل صحیح خانواده و تحکیم روابط خانوادگی و ایفای مسئولانه نقش «همسر» و «والد» را بر اساس سبک زندگی اسلامی-ایرانی کسب می‌کند.
۳	کسب، تقویت و توسعهٔ آگاهی‌ها، توانایی‌ها و مهارت‌های امدادی و دفاعی پایه به منظور مواجهه عاقلانه با دشمنان خود و کشور و نیز با مخاطرات طبیعی و غیرطبیعی	با آشنایی با مفاهیم و ارزش‌های پایه مرتبط با امنیت و دفاع، نسبت به دفاع از کشور و مظلومان ابراز علاقه می‌کند.	ضمن شناخت ارزش‌های انسانی و نوع دوستانه و کسب مهارت‌های ابتدایی امداد و نجات، در خطرات و بلاهای طبیعی و غیرطبیعی به خود و دیگران کمک می‌رساند و علاقه خود، برای دفاع از کشور و حمایت از مظلومان و آسیب‌دیدگان را ابراز می‌کند.	با شناخت مهم‌ترین ارزش‌های انقلاب اسلامی و دشمنان آن و کسب مهارت‌های اولیه نظامی و پدافند غیرعامل، آمادگی خود برای دفاع از کشور و حمایت از مظلومان را به نمایش می‌گذارد.	با شناخت ضرورت حفظ امنیت و منافع ملی و اهمیت حفظ ارزش‌های اسلامی، فرهنگی و انقلابی، از توانایی‌ها و مهارت‌های دفاعی و رزمی، پدافندی و امدادی برای دفاع از خود و کشور، بر خورد عاقلانه با دشمنان و مخاطرات طبیعی و غیرطبیعی برخوردار است.
۴	کسب، تقویت و توسعهٔ سواد اطلاعاتی-رسانه‌ای به جهت «انتخاب آگاهانه» و «استفاده مسئولانه» از انواع رسانه‌ها، در جهت ارتقای رشد همه‌جانبه خود و جامعه	با آشنایی اولیه نسبت به مهم‌ترین پیام‌های ابزارهای ارتباطی-پیرامونی، از محتوای رسانه‌ای متناسب با سن و نیازهای خود به صورت متعادل، بهینه و ایمن استفاده می‌کند.	با آشنایی اولیه نسبت به مهم‌ترین رسانه‌ها و ابزارهای ارتباطی و آسیب‌های احتمالی در مواجهه با آنها، از محتوای رسانه‌ای متناسب با سن و نیازهای خود به صورت متعادل، بهینه و ایمن استفاده می‌کند.	با انتخاب آگاهانه و مسئولانه رسانه‌ها از طریق کسب مهارت‌های سواد اطلاعاتی و رسانه‌ای، کاربری (مصرف، تولید، انتشار) محتوای رسانه‌ای خود را به صورت هدفمند و عاقلانه در راستای ارتقای رشد همه‌جانبه خویش تنظیم می‌کند.	با انتخاب آگاهانه رسانه‌ها از طریق کسب مهارت‌های سواد اطلاعاتی و رسانه‌ای و آشنایی با جریانات رسانه‌ای، ضمن پذیرش مسئولیت کاربری (مصرف، تولید، انتشار) محتوای رسانه‌ای خود، در قبال کنش‌های رسانه‌ای، به صورت فعال و عاقلانه کنشگری می‌کند.

محتوا

محتوای دورهٔ اول ابتدایی

ایده‌های کلیدی	مفاهیم اساسی	خرده مفاهیم	مهارت‌های اساسی	خرده مهارت‌ها	ارزش‌های اساسی	خرده‌ارزش‌ها
زیست فردی	خودشناسی، خودآرزیابی، خویشتن‌داری و مدیریت خود	– آگاهی به اعضای مختلف بدن و توانایی‌های جسمانی خود به عنوان نعمت‌های خدا و کارکردها و حکمت هر یک – احساسات و عواطف متفاوت و نقش آنها – خطرات محیط پیرامونی در منزل خصوصاً خطر بازی با وسایل برقی، گازی و آتش‌زا	مهارت‌های خودآگاهی، خویشتن‌داری و مدیریت خود	– توصیف احساسات خوشایند و ناخوشایند و علاقمندی‌های خود به زبان ساده – تشخیص و بیان نقاط قوت و نقاط ضعف خود – بیان شباهت‌ها و تفاوت‌های خود با دیگر همکلاسی‌ها – انجام کارهای شخصی خود به صورت مستقل – مهارت‌های اولیهٔ کنترل عصبانیت و ترس‌های بی‌جا – داشتن تحمل شکست و غلبه بر ناامیدی در فضای همسالان، محیط آموزشی و خانواده – توانایی سرگرم کردن خود به صورت سازنده	خوددوستی‌متعالی و توسعه حب ذات	– با ارزش بودن و محبوب خدا بودن خود و دیگر انسان‌ها
زیست خانوادگی	آداب ارتباط مؤثر و سازنده با اعضای خانواده	– آداب و اخلاق تکریم افراد بزرگ‌تر از خود به ویژه نسبت به والدین	یادگیری و پیشرفت تحصیلی	– رسیدگی به تکالیف درسی به صورت مستقل – مهارت‌های ابتدایی مطالعه – مهارت‌های کمک گرفتن از دیگران برای حل مشکلات درسی	صیانت از حریم خانواده و حرمت اعضای آن	– مهربان بودن با اعضای خانواده و کمک به آنها
زیست رسانه‌ای	رسانه و فضای مجازی	– انواع ابزارهای ارتباطی هوشمند متناسب با این دوره‌سنی و مهم‌ترین کاربردهای آنها	ارتباط مؤثر و سازنده با اعضای خانواده	– احترام به بزرگ‌ترها خصوصاً والدین و سالمندان خانواده – اطاعت از والدین و قبول مسئولیت‌های ساده در خانه برای کمک به والدین – مهارت‌های انجام برخی کارهای داخل و خارج خانه (با توجه به تفاوت‌های جنسیتی)	تکریم والدین	– احترام به والدین و ابراز قدردانی از زحمات آنها
	آداب و اخلاق مصرف، محتوا و ارتباط در فضای مجازی	– اهمیت رژیم مصرف رسانه‌ای و ابعاد آن	مواجهه فعال و نقاد با پیام‌های رسانه‌ای و فضای مجازی	– شناسایی انگیزه تولیدکنندگان محتوا (با تأکید بر تبلیغات رسانه‌ای) – درک ساختگی بودن پیام‌های رسانه‌ای	تکریم والدین	
			ارتباط مسئولانه و حضور امن در فضای مجازی	– مهارت‌های مدیریت مصرف به جا و به اندازه در استفاده از ابزارهای ارتباطی و خدمات آنها (خصوصاً «خدمات آموزشی» و «سرگرمی و بازی») – با هماهنگی و اطلاع والدین و مربیان – علاقه به فعالیت در فضای واقعی بیش از حضور در فضای مجازی و احساس ناخوشایند نسبت به مصرف بی‌رویه رسانه‌های ارتباطی – حضور در فضای مجازی و استفاده از آن با هماهنگی و اطلاع والدین و مربیان و اجتناب از فضای ناسالم، غیرایمن و غیرمفید در این عرصه – مهارت‌های اولیه پیشگیری و ایمنی شخصی در هنگام زلزله و سیل و دیگر حوادث و پیشامدها		

محتوا

نمای کلی محتوا

با توجه به گستردگی و ابعاد متنوع این حوزه، که متناظر با تمام ابعاد زندگی است، باید این حوزه را نوعی فراحوزه تلقی کرد. لذا برخی محتواها و مفاهیم و مهارت‌ها، به جهت اینکه در حوزه‌های دیگر طرح خواهد شد، در اینجا به اجمال مورد اشاره قرار گرفته تا نظام موضوعی و ساختار مطالب به صورت منسجم قابل فهم باشد.

ایده‌های کلیدی	مفاهیم اساسی	مهارت‌های اساسی	ارزش‌های اساسی
زیست فردی	هویت‌یابی و کشف معنای زندگی		
	خودشناسی، خودیابی، خویشتن‌داری و مدیریت خود	– خودآگاهی، خویشتن‌داری و مدیریت خود	
	شیوه‌های یادگیری و پیشرفت تحصیلی	– یادگیری و پیشرفت تحصیلی	– خوددوستی‌متعالی و توسعهٔ حب ذات خودباوری
زیست خانوادگی	آداب ارتباط مؤثر و سازنده با اعضای خانواده	– ارتباط مؤثر و سازنده با اعضای خانواده	– صیانت از حریم خانواده و حرمت اعضای آن
	هویت جنسی و جنسیتی	– مواجهه با تحولات دوران بلوغ	– تکریم والدین
	تشکیل و تحکیم خانواده	– انتخاب همسر و تشکیل خانواده	– حیا و عفت‌ورزی
	مواجههٔ فعال و انتقادی با پیام‌های رسانه‌ای و مجازی	– مواجههٔ فعال و انتقادی با پیام‌های رسانه‌ای و مجازی	– خویشتن‌داری رسانه‌ای
زیست رسانه‌ای	رسانه و فضای مجازی	– ارتباط مسئولانه و حضور امن در فضای مجازی	– جهاد و دفاع غیرتمندانه
	آداب و اخلاق مصرف، محتوا و ارتباط در فضای مجازی	– دفاع نظامی – دفاع غیر نظامی (ایمنی، امداد و پشتیبانی رزمی، حفاظت اطلاعات و ضد جاسوسی)	– از خودگذشتگی (ایثار) و شهادت
	فرهنگ و معارف دفاع مقدس و مقاومت		– حمایت از مظلوم و ظلم‌ستیزی
زیست دفاعی	دفاع نظامی		
	دفاع غیر نظامی		

ادامه

خبرده‌ارزش‌ها	ارزش‌های اساسی	خبرده‌مهارت‌ها	مهارت‌های اساسی	خرده مفاهیم	مفاهیم اساسی	ایده‌های کلیدی
– علاقه به برقراری ارتباط عاطفی با شهپدا (به‌ویژه شهپدا نوجوان) – احساس همدردی با مردم محروم کشور و مستضعفان جهان	حمایت از مظلوم و ظلم‌ستیزی	از خود گذشتگی و شهادت	– پیشگیری از آسیب‌های ارتباطات مجازی (رعایت احتیاط در برقراری ارتباط با افراد ناشناس، در جریان قرار دادن والدین، ...) – حساسیت نسبت به حریم شخصی و حضور امن در فضای مجازی و تلاش برای مدیریت آن – مهارت‌های اولیه در رعایت آداب معاشرت در فضای مجازی (خصوصاً در ارتباط با نامحرم)	ارتباط مسئولانه و حضور امن در فضای مجازی	آشنایی ابتدایی با اقتضات و تغییرات جسمی و روحی در ورود به دوران بلوغ (ویژه دختران) – روابط و نقش‌های اصلی هر یک از اعضای خانواده متناسب با جنسیت آنها	زیست خانوادگی هویت جنسی و جنسیتی
– دوست داشتن خود به صورت منطقی در ضمن سعی در توجه به دیگران و دوست داشتن آنها – داشتن خودپنداره مثبت در مواجهه با مشکلات تحصیلی – برخوردار بودن از انگیزه کافی و داشتن آمادگی لازم برای تلاش در مسیر اهداف شخصی – احساس تعلق و وابستگی به خانواده و آرام خود – احساس افتخار نسبت به پدر و مادر و حسن مسئولیت به اعضای خانواده – حس احتیاط و هشپاری در استفاده از رسانه‌های ارتباطی (خصوصاً از شهادت طلبی در راه خدا، صبر، شجاعت و استقامت) – علاقه نسبت به حمایت از ارزش‌های اسلامی و انقلابی جلوه‌گر در خصوصیات رزمندگان اسلام در جمع دوستان و همسالان	جهاد و دفاع غیر تملدانه	تلاشگری برای سعادت خویش صیانت از حریم خانواده و حرمت اعضای آن تکریم والدین	خوددوستی متعالی و توسعه حب ذات خودداری	– شناخت ابتدایی از کارکردهای رسانه (آموزش، سرگرمی، تبلیغات، اطلاع‌رسانی و ...) – تعدادی از فنون ساده اقناع مخاطب، در تبلیغات رسانه‌ای – درک اولیه از تأثیرات موسیقی، رنگ و نمادهای بصری در انتقال پیام	رسانه و فضای مجازی	زیست رسانه‌ای آداب و اخلاق مصروف، محتوا و ارتباط در فضای مجازی
– ابعاد پدافند غیرعامل و قواعد و ملاحظات اولیه آن	دفاع غیر نظامی	دفاع غیر نظامی	دفاع غیر نظامی	– قواعد و ابعاد اولیه رژیم مصروف رسانه‌ای – رعایت آداب پایه و محوری اخلاقی – فرهنگی به هنگام حضور در فضای مجازی ارتباط با دیگران – مهم‌ترین آثار و عوارض مصروف محتوای رسانه‌ای – مهم‌ترین مخاطرات مورد ابتلا در فضای مجازی (به‌ویژه قلدری مجازی و مزاحمت اخلاقی)	– ابعاد پدافند غیرعامل و قواعد و ملاحظات اولیه آن	زیست دفاعی دفاع غیر نظامی

غیر قابل استناد

محتوای دوره دوم ابتدایی

ایده‌های کلیدی	مفاهیم اساسی	خرده مفاهیم	مهارت‌های اساسی	خبرده‌مهارت‌ها	ارزش‌های اساسی	خبرده‌ارزش‌ها
زیست فردی	خودشناسی، خودپایی، خویشن‌داری و مدیریت خود	– احساسات و هیجانات مختلف انسان، نقش آنها در زندگی و اهمیت مدیریت آنها (به‌ویژه پرخاششگری) – نیازها و میل‌های مختلف انسان و اهمیت تعادل و عقلانیت در توجه به آنها – رفتارهای پرخطر و ممنوع در خانه و مدرسه – فواید تمرین، تلاشگری و تحمل سختی‌ها – تفریحات، سرگرمی‌ها و بازی‌های سالم مناسب سن	خودآگاهی، خویشن‌داری و مدیریت خود پادگیری و پیشرفت تحصیلی	– تعریف و توصیف احساسات و عواطف مختلف و متنوع خود – شناخت و توصیف نیازها، علائق، آرزوها و میل‌های مختلف خود به صورت شفاف و منطقی – تشخیص ویژگی‌های فردی و پذیرش محدودیت‌های خود – نظم و انضباط شخصی – پیروی از مقررات خانه و مدرسه – رعایت راستگی و پهباشت فردی – اعتماد به نفس و مقابله با کم‌رویی – کنار آمدن با هیجانات منفی خصوصاً خشم، ترس و نفرت – قاطعیت و جرئت‌ورزی در بیان نظرات و مخالفت با خواسته‌های نادرست دیگران – تمرکز در مطالعه و تشخیص نکات مهم درسی – یادداشت‌برداری و گزارش نویسی ساده – مهارت‌های پایه بهره‌مندی از نرم‌افزارهای کاربردی در آموزش – انجام برخی کارهای داخل و خارج خانه (با توجه به تفاوت‌های جنسیتی) و کمک به والدین – ارتباط مثبت با خواهر و برادر – مهارت‌های پایه مدیریت استفاده به‌جا و به‌اندازه از ابزارهای ارتباطی و خدمات آنها – مهارت‌های اجتناب از محتوای نامناسب رسانه‌ای – مهارت‌های پایه ارزیابی انتقادی محتوای تبلیغات رسانه‌ای و مواجهه درست با اخبار جعلی و اطلاعات نادرست، با راهمپایی و مشورت گرفتن از اولیا و مربیان	خوددوستی متعالی و توسعه حب ذات خودداری	– دوست داشتن خود به صورت منطقی در ضمن سعی در توجه به دیگران و دوست داشتن آنها – داشتن خودپنداره مثبت در مواجهه با مشکلات تحصیلی – برخوردار بودن از انگیزه کافی و داشتن آمادگی لازم برای تلاش در مسیر اهداف شخصی – احساس تعلق و وابستگی به خانواده و آرام خود – احساس افتخار نسبت به پدر و مادر و حسن مسئولیت به اعضای خانواده – حس احتیاط و هشپاری در استفاده از رسانه‌های ارتباطی (خصوصاً از شهادت طلبی در راه خدا، صبر، شجاعت و استقامت) – علاقه نسبت به حمایت از ارزش‌های اسلامی و انقلابی جلوه‌گر در خصوصیات رزمندگان اسلام در جمع دوستان و همسالان
زیست فردی	شپوهای پادگیری و پیشرفت تحصیلی	– شپوهای پادگیری مفاهیم و نکات مهم، متناسب با سن و امکانات مختلف	ارتباط مؤثر و سازنده با اعضای خانواده	مواجهه فعال و نقاد با پیام‌های رسانه‌ای و مجازی	پادگیری و پیشرفت تحصیلی	جهاد و دفاع غیر تملدانه

غیر قابل استناد

ایده‌های کلیدی	مفاهیم اساسی	خرده مفاهیم	مهارت‌های اساسی	خرده مهارت‌ها	ارزش های اساسی	خرده ارزش ها
زیست دفاعی	دفاع نظامی	فرهنگ و معارف دفاع مقدس و مقاومت	مواجهه با تحولات دوران بلوغ	– مدیریت مشکلات و مسائل دوران بلوغ و مصون‌سازی جنسی با تأکید بر مهارت‌های خودمهارگری و خویش‌داری و تقویت عفاف و ماکا-حیا	از خود-گدازشگی و شهادت	– روحیهٔ از خود گذشتگی و فداکاری در موقعیت‌های مختلف زندگی
				– بهره‌مندی تخصصی از فضای مجازی و فناوری‌های جدید؛ از جمله هوش مصنوعی		– در موقعیت‌های مختلف زندگی
				– ارزیابی انتقادی محتوای اطلاعات و اخبار رسانه‌ای و مواجهه با اخبار جعلی و اطلاعات نادرست		– علاقه و احترام و احساس دین
زیست دفاعی	دفاع نظامی	فرهنگ و معارف دفاع مقدس و مقاومت	مواجهه فعال و نقاد با پیام‌های رسانه‌ای و فضای مجازی	– مهارت‌های سواد بصری	حمایت از مظلوم و ظلم‌ستیزی	– احساس همبستگی و همداری با مظلومان جهان، اهم از مسلمان و غیرمسلمان
				– علاقه به ابراز و به اشتراک گذاری تحلیل‌های انتقادی از محتوای رسانه‌ای		– عدم اعتقاد نسبت به جههٔ استکبار
				– رعایت ملاخطات سلامت جسمی و روانی در بهره‌مندی از بسترهای رسانه‌ای و استفاده متعادل از انواع رسانه‌های سنتی و جدید و ایجاد تعادل میان گذران اوقات فراغت رسانه‌ای و غیررسانه‌ای		
زیست دفاعی	دفاع غیر نظامی	فرهنگ و معارف دفاع مقدس و مقاومت	ارتباط مسئولانه و حضور امن در فضای مجازی	– شناسایی فضای ناسالم، غیرایمن و غیر مفید و اجتناب از آن، حفظ حریم خصوصی و حقوق رسانه‌ای و مواجهه مناسب با خطرات (سرق اطلاعات، مزاحمت اخلاقی، هک، سرق الکتریکی و …)	از آنها	
				– رعایت آداب معاشرت و مدیریت ارتباطات و عواطف خود در فضای مجازی خصوصاً در ارتباط با نامحرمان		
				– مهارت‌های پایهٔ دفاع شخصی		
زیست دفاعی	دفاع غیر نظامی	فرهنگ و معارف دفاع مقدس و مقاومت	دفاع نظامی	– تشخیص جنگ افزارها و معرفی کاربرد آنها و کار با برخی از آنها	صیانت از حریم خانواده و حرمت اعضای آن	
				– مهارت‌های اولیهٔ مواجهه فعال با تهدیدات امنیتی و اطلاعاتی مخرب دشمن		
				– مهارت‌های اولیهٔ پدافند غیر عامل و تهدیدات نیمه سخت (تهدیدات بیولوژیک، امنیت غذایی، …)		

ایده‌های کلیدی	مفاهیم اساسی	خرده مفاهیم	مهارت های اساسی	خرده مهارت ها	ارزش های اساسی	خرده ارزش ها
زیست فردی	خودشناسی، خودیابی، خویشین داری و مدیریت خود	معنای موفقیت و خوشبختی فردی و اجتماعی، ابعاد و عوامل آن و نمونه‌های افراد موفق	خودآگاهی، خویشین داری و مدیریت خود	– توصیف خود و تشخیص شباهت‌ها و تفاوت‌های خود با دیگر همسالان	خود دوستی متعالی و توسعه حب ذات	– احساس افتخار و شکرگزاری نسبت به خالقیات پسندیده و ویژگی های شخصیتی متعالی خود
				– نقش باورها و شناخت‌ها، خلیقات، انتخاب‌ها، رفتارها، روابط و کوشش‌های انسان در شکل‌گیری شخصیت و موفقیت و خوشبختی فرد		
				– انواع هیجان‌ات و احساسات و آثار مثبت و منفی آنها (خشم، ترس‌های کاذب، نفور، تنفر، …)		
زیست خانوادگی	هویت جنسی و جنسیتی	مخاطرات آن	خویشین داری و مدیریت خود	– تقویت عزت نفس و اعتماد به نفس موحدانه	تکریم و الدین	– علاقه‌مندی و داشتن نگرش مثبت نسبت به پایش بخشی از وظایف و ال‌همه‌چس خود در خانواده
				– شاد زیستن و مثبت‌اندیشی و دوری از نومی‌دی و عبور از غصه‌ها		
				– مدیریت اوقات فراغت و تفریحات سالم و سازنده		
زیست رسانه‌ای	رسانه و فضای مجازی	مفهوم رسانهٔ اجتماعی، مهم‌ترین نمونه‌ها کاربردها، مزایا و معایب هر کدام از آنها	یادگیری و پیشرفت تحصیلی	– مهارت‌های پایهٔ مدیریت ذهن و مقابله با فشارهای روانی، انکار منفی و مخرب	خویشین داری رسانه‌ای	– غیرتمندله
				– هدف گذاری و برنامه‌ریزی درسی به تناسب سن و رشته خود		– روحیهٔ مسئولیت‌پذیری و غیرتمندانی نسبت به امنیت و اقتدار ملی و دفاع همه جانبه
				– مقابله با اضطراب امتحان		– بدخواهان و دشمنان

خرده‌ارزش‌ها	ارزش‌های اساسی	خرده‌مهارت‌ها	مهارت‌های اساسی	خرده مفاهیم	مفاهیم اساسی	ایده‌های کلیدی
		- مدیریت مشکلات و مسائل دوران بلوغ و مصون‌سازی جنسی با تأکید بر مهارت‌های خودمهارگری و خویش‌داری و تقویت عفاف و ملکه‌حیات در ارتباطات اجتماعی و مجازی - شناخت ویژگی‌ها و روحیات و حساسیت‌های خود برای ازدواج و تشکیل خانواده - مدیریت آشنایی‌های قبل از ازدواج و راه‌های صحیح آشنایی و همسرگزینی - ارزیابی، تصمیم‌گیری و انتخاب عاقلانه همسر - تقویت و ارتقای مسئولیت‌پذیری عقلی و عاطفی برای ایفای نقش همسری - مهارت‌های تخصصی ارزیابی انتقادی و مواجهه عاقلانه، مسئولانه و فعال با محتوای رسانه‌ای نو ظهور و جدید - استفاده فعالانه و هدفمند از رسانه‌های جدید و هوش مصنوعی متناسب با نیاز و موقعیت - شناسایی و اجتناب از فضاها و بسترهای رسانه‌ای ناسالم، غیرایمن و غیرمقید و مدیریت امنیت و حریم شخصی مجازی و رد پای دیجیتال در بسترهای رسانه‌ای نو ظهور - توجه به حقوق خود و دیگران در فرایند تولید و نشر محتوای رسانه‌ای (مخاطب و تولیدکننده) - دفاع شخصی، فنون رزم انفرادی و تاکتیک‌های نظامی در سطح استاندارد مصوب نهادهای مربوط - مهارت‌های پایه رزم زمینی، آبی، شهری و محلی (استتار، اختفا، جهت‌یابی و...) - تشخیص و کاربرد جنگ افزارها و نحوه کار با برخی از آنها - مهارت‌های پدافند غیرعامل (حوزه‌های فضای مجازی، زیست‌محیطی، اقتصادی، عمومی، کالبدی و...) - مهارت‌های پشتیبانی رزم (بهداری، مخابراتی، مهندسی، تدارکاتی و...) - مهارت‌های مواجهه با جنگ نرم و مشکلات امنیتی و جاسوسی	مواجهه با تحولات دوران بلوغ مهارت‌های انتخاب همسر و تشکیل خانواده مواجهه فعال و نقاد با پیام‌های رسانه‌ای و فضای مجازی ارتباط مسئولانه و حضور امن در فضای مجازی دفاع نظامی دفاع غیر نظامی			